

NAŠI ZAPISKI

Sociana revija.

Izhajajo enkrat na mesec. — Naročnina za celo leto K 3.—, polletno K 1.50, posamezne številke 30 h.
Rokopise sprejema uredništvo, naročnino pa upravništvo „Naših Zapiskov“ v Ljubljani.

Leto V.

Ljubljana, meseca oktobra 1907.

Št. 10.

Jugoslovanstvo.

Ideja jugoslovanske edinosti ni več nova, dasi nihče ne more trditi, da je ta misel v vsakdanjem življenju kateregakoli jugoslovanskega plemena zapustila kak pomenljivejši sled. Gotovo je samo to, da so vse vezi med Jugoslovani i v političnem i gospodarskem, a nič manj tudi v kulturnem oziru zelo rahle in negotove. Ideja sama nehoté spominja na romantiko in na sanje življenja se napol zavedajočih mladeničev. Solzeča in od ginjenosti se topeča idealnost. To so zlati spomini, ko se je v mladih in preveč vročih glavah parceliral Balkan in pol Avstrije samo zato, da se uresniči „ideja“.

Bili so časi idealnega politikovanja. Strossmayer je bil velik Jugoslovčan in tudi denarja je imel v obilici. Mnogi so upali vanj kakor v boga, ki uresniči kedaj „idejo jugoslovanske edinosti“. No, Strossmayer je učakal visoko starost, in danes spominja vanj samo tisto kulturno delo na Hrvaškem, ki ga je omogočil s svojimi tisočaki.

Ostala Evropa se za stvar ni zanimala in je vedela samo to, da se je končala „ideja“ z malim prepirom zaradi žensk in z gromovitim slavljem ter brez-pomembnimi napitnicami. Mladi propagandisti parcelacije Balkana in Avstrije pa so se zadovoljevali, če jih je doletela sreča, da so tupatam biljardirali na Cetinju z vojnim ministrom. Vsi ostali jugoslovanski dvori so se molče zapirali.

Krvava belgrajska noč! Srbija je enostavno in nemudoma zaklala svojo kraljevsko dvojico. Srbi kot precej naturen narod niso poznali šeg in razvad dvorov in zato so se povsem nepotrebno zgražali. Rod Obrenovičev, ki je ubil prvega Karo Gjorjeja, je prenehal. Nova zvezda je izšla na jugoslovanskem nebu: Kara Gjorgjeviči, star srbski knežji rod, potomec prašičjih pastirjev in trgovcev. Ta nova srbska dinastija, se je zdelo, da jugoslovanski ideji nove, konkretnije oblike; kar pomenja prvi te dinastije samo za Srbijo, to bodo pomenili njegovi nasledniki za vse Jugoslovane.

Evropski dvori so čakali na posledice krvave belgrajske noči in molče so izolirali Srbijo. In kronanje novega kralja je bilo pred durmi. Tedaj so v Belemgradu vsakogar vabili k svečanosti kronanja. Beseda je bila kakor nalašč: „Jugoslo-

vanska ideja!“ Stari idealisti so se oglasili na mah. Izdala se je parola: Kulturno zbliževanje! Jugoslovanski žurnalisti in književniki, jugoslovanski umetniki, jugoslovanski zdravniki itd., vse je hitelo v Belgrad, novo središče jugoslovanske propagande. To je bilo v tistih za dinastijo Kara Gjorgjevičev tako slavnih dneh kronanja Petra I.

Butnila je na dan romantika. Naravnost opajali so se. Koliko je bilo tedaj ljudi v Belemgradu, ki so slutili, da postarnemu že Petru I. ni kar nič udobno samotariti v bližini starega Konaka? Kamorkoli se je ozrl po Evropi, nikjer prijaznega pogleda, nikjer ponižnega poklona, ki bi se mogel upoštevati. Poleg tega še skrajno neprijetne finančne razmere . . .

In koliko jih je bilo, ki so tedaj čutili, da se je ta trenotek prvič porabila beseda „jugoslovanska ideja“ ne za politično — to bi ne bilo nič slabega — temveč za stafažo novi nastopajoči dinastiji, ki je potrebovala sijaja „narodove volje“ in navdušenosti vseh Jugoslovancev. Kakor v nekdanjih Strossmayerjevih dneh, samo v večjem obsegu in brez strahu. Srednja Evropa je ta šum sicer slišala ali naglo ga je pozabila. Stvar za Evropo ni bila aktualna in tudi prireditelji so bili prenerodni. Celo sosedni nemški knez, Ferdinand Koburžan, se ni zmenil za špektakelj. Bilo mu je pač vseeno . . .

Ampak veselja je bilo v obilici. Nekdo je izrekel in drugi so ponavljali kremenite besede: „Srbija — jugoslovanski Pijemont“ — po zaslugi nove dinastije in demokratično mislečega kralja, seveda. Demokracija je obstala iz besed in iz dejanj. Vsega v obilici. Besede so prišle iz ust kralja, moža, ki je svoje dni bil oficir Napoleona III. in je pozneje v Švici iskal zvez s Kautskim in drugimi nemškimi socialisti. V Nemčiji Bismarck s svojim obskurnim socialistovskim zakonom, v Srbiji pa Obrenoviči s svojo brezmejno brutalnostjo, ki je bila lastna samo nepozabnemu kralju Milanu. In tako se je pojavila demokracija sama od sebe. Dejanja? Tudi teh ni manjkalo: Najsvobodomiselnejša ustava! Na njo je prisegel vladar rodu Kara Gjorgjevičev. Kaj je preostajalo drugega vladarju, ki je odvisen od pariških bank in bogatih špekulantov? Dalje: Nova dinastija je bila mnogobrojna. Vse polno princev je rodila belgrajska noč. Prišel je iz nekega pariškega predmestja princ te najnovejše „vladajoče družine“ v Belgrad in se nastanil v nerenomiranem hotelu. Tudi obleka njegova je bila zelo priprosta: zamazane bele hlače in posvaljkan slamnik. Tudi k vojaški paradi je prišel, špekulant. Zelo naivna je bila vodilna misel tega princa, kakor ona o jugoslovanskem Pijemontu: Dvor naj izposluje zanj pri srbskem kmetu apanažo. Simbolizem!

Pa kmalu se je pojavila reakcija. Pokazalo se je, da je rod Kara Gjorgjevičev bil bankeroten. Kakor ruskega carja, vzdržujejo tudi balkanske kneze pariški bankirji. Dvoje bi bilo po smrti Obrenovičev na Srbskem pametno: Ali si ustvariti republiko, ali pa si izvoliti za kralja vsaj milijonarja. Tako pa je bilo treba kraljevi simbol šele nakriti. Državna blagajna „jugoslovanskega Pijemonta“ se je korenito izpraznila. Za jugoslovansko idejo je bilo torej vseeno, kaj se je godilo na Srbskem. Gotovi ljudje so imeli korist od tega vkljub vsemu. Gospod

Pašič, ministrski predsednik, je izpregledal situacijo zelo kmalu. Bistro je bilo njegovo oko. Nihče v Evropi mu ni resno zameril tistih par milijonov, ki so mu jih donesli novi srbski topovi. Povsem miren zase — in za celo Srbijo seveda — je pričel gospodarski boj z Avstro-Ogrsko, v katerem, hvala nerodnosti avstro-ogrskega zunanjega ministrstva, niti tepen ni bil.

Bolgari? To so praktični ljudje in sanj ne poznajo. Ljubijo sami sebe! Kaj jim mari jugoslovanska ideja, ko nimajo pričakovati od nje za sedaj nobenih praktičnih uspehov? Nemški dvor itak nima nikakih simpatij do ideje same. Črnogorci? Pleme z zelo nizko kulturo in brez premoženja. Dvor ne pozna drugega stremljenja, nego utrditi si svoje absolutno stališče doma in si nakloniti darov z bogatih evropskih dvorov. Strogo monarhični in despotični dvor!

Preostaja torej edino Srbija. Njeno vojaštvo? Neštavno! Komaj za malo parado, sicer pa brez moči in ugleda. Brez nemške discipline! Že rajni Milan Obrenović je trpko okusil v vojni z Bolgari grenkobo svoje oborožene moči. Evropa vé, da na slovanskem jugu ni Garibaldovcev. Torej nikake nevarnosti, nobenega Pijemonta! Malo romantike pa je dovoljeno tudi v naših realističnih časih. —

In vendar živi jugoslovanska ideja! Rodi se sama od sebe, ker je utemeljena v napredku in kulturi. To je želja osvoboditi se in zato nima z romantičnimi mislimi nobenega opravka. Počasi dobiva konkretne oblike. Izpoznavanje, kulturna vzajemnost, gospodarska koalicija — to so točke, ki se da nanje opirati. Sami problemi, ki silijo na dan, čim hujši je pritisk tujine in njenega kapitala, čim naglejše izvršuje zapadna in severna Evropa svojo centralizacijo in akumulacijo svojega vsemogočnega kapitala.

Dr. Henrik Tuma je nedavno izdal brošuro „Jugoslovanska ideja in Slovenci“.¹ Vredno je čitati to lepo delce. Mnogo zdravih misli, ki nam ustvarjajo iz dosedanjih brezplodnih sanj idejo. Brez dvoma, dr. Tuma je velik optimist. Ne škoduje.

Pravi tako: „Le v samopomoči in samozavesti je spas jugoslovanskih plemen. Le v lastnem delu se vdobi moč za vzdrževanje in za napredek. Saj je najeminentnejše biologično načelo to, da le energija ustvarja življenje, da le delo ustvarja, razvija in krepi telo, um in voljo in da se le potem dela skrbi za naraščaj, za popolnitev in bodočnost.“

Njegovi nasveti so pozitivni v tem, kako uveljavljati jugoslovansko idejo. Temelje v tem, da se je treba s pomočjo enotne politike gospodarsko uveljaviti. Ugrabit si morje, to bi bil vseobčni cilj.

Ta cilj samo slutimo. Čez noč ga uresničiti — sanje! Sto milijonov je treba vreči v moderno vele mesto, ki ga hočemo osvojiti ne le gospodarsko, temveč tudi nacionalno. Pri poskusih raznarodovanja pa je učakal že marsikak bogat

¹ Jugoslovanska ideja in Slovenci. Napisal dr. Henrik Tuma, deželni poslanec slovenskih trgov na Goriškem. V Gorici 1907.

narod presenečenja. Vzgleđi? Jih ni treba. Zapisani so v veliki zgodovini narodnih bojev,

Umestno je, kar pravi dr. Tuma:

„Danes menda ne bo med Slovenci, Hrvati, Srbi, Bolgari mislečega človeka, ki ne bi uvidel potrebe skupne ideje — voditeljice, skupnega organizovanega dela. To imamo za aksiom in aktualno je le vprašanje: Kako izvedemo organizacijo skupnega dela?“

„Skupna organizacija se mora vsekakor razvijati v treh smereh: V politični, gospodarski in kulturni, a delo v vseh treh smereh se mora med seboj dotikati in spajati.“

Dovolj! Fakt je:

Megla se je razkadila.

Tisto sanjarsko iskanje skupnosti ne velja več. Prodrlo je ekonomično zdravo načelo, da mora biti vsako jugoslovansko pleme samo zase močno in kulturno ter gospodarsko dovolj razvito. Da se to čim preje doseže, je treba iskati skupnih vezi. Le močna jugoslovanska plemena morejo dati jugoslovanski ideji veljavo in moč. Dvoma o tem ni.

Slučaj iz politike: V Avstro-Ogrski smo Jugoslovani brez politične in torej tudi gospodarske veljave. Če bi se v državno-pravnih stvareh posrečilo enotnemu nastopu Hrvatov in Slovencev doseči priznanje in enakopravnost, bi bil dan prvi temelj ideji i pri nas.

Drugačna bi bila potem Avstro-Ogrska, svobodnejše bi bilo naše življenje in svobodnejši naš napredek.

Ta misel je danes preveč optimistična. Politično, kulturno in gospodarsko smo Jugoslovani še premladi, da bi v dogledni dobi mogli pričakovati obratov. Sedaj odločujejo še „Velika Hrvaška“ in pa „planinski Hrvatje“ in dokler si naši domači politiki niso na jasnem niti v vprašanju narodne avtonomije, je nesmiselno računati na kako vzajemno politično delo, niti v tako ozkem delokrogu ne, kakor ga nudi jugoslovanskemu problemu Avstro-Ogrska.

Preostaja *začasno* samo kulturno delo. To more izbistriti pojme in zastarele nazore. Saj celo v kulturnem oziru ni možno mnogo doseči.

Dve kulturi imamo Jugoslovani: Zapadno in vzhodno-bizantsko. Zato smo na primer Slovenci s svojo zapadno kulturo na vzhodno-bizantskem Bolgarskem popolni tujci.

Dr. Tuma je prvi posvetil globokeje v ta važni in nejasni problem. Perspektiva, ki se odpira našim očem, je naravnost bleščeča in brezpogojno je dejstvo, da se je ideja jugoslovanske edinosti že rešila usode brezpomembne politične konkurzne mase.

Kultura in vsestranski napredek jugoslovanskih plemen poraja jugoslovansko idejo, to je povsem jasen in brezbožen cilj jugoslovanskih plemen. **Abditus.**

Anarhizem.

(Nadaljevanje.)

II. Kakor je Proudhon v svojih političnih nazorih prešinjen z idejami pravičnosti in svobode, ki sta mu bistvo človeštva, tako ga vodita te ideji tudi v njegovih *gospodarskih* naukih. Toda tu ga je dovedla njegova individualistična narava do hudega nasprotja s *komunizmom*, kakor so ga tedaj zastopali *Cabet*, *Fourier* in *Louis Blanc*. Komunizem ugaja seveda velikim množicam, toda v njem tiči neenakost in nepravičnost, „saj to vendar ni pravično, ako imajo neenaki ljudje enake pravice“. Povsod se da v komunizmu zaslediti skrito despotično kal in to dokazuje Proudhon s spisi sodobnih komunističnih socialistov. Ako podjarmlja, pravi Proudhon, lastnina dandanes slabotne, bode komunizem nekdaj podjarmljaj vse močnejše in mogočnejše osebnosti. Kaj pa je bistvo komunističnega naziranja? To, da naj bo vsa lastnina in vsa posest skupna last družbe: vsak si od nje lahko vzame, kar hoče in kolikor hoče; da pa ne nastane nered, mora tej družbi načelovati korenjak in veljak. — „Kaj pa je to drugega“, vprašuje Proudhon, „nego absolutizem, samo da je oblika drugačna?“

Proudhon ceni vrednost osebnosti nad vse in ji hoče v tem splošnem izjednačenju zagotoviti vendarle še trohico samostalnosti, zato želi tudi, da se zasebna last odpravi, ali zasebna posest in individualno gospodarstvo naj ostane. To je *Proudhonov kolektivizem*. Do njega je prišel po tem-le umovanju:

Zasebna lastnina je izvor vsem nepravičnostim in krutostim gospodarskega življenja, posebno tista, brez dela pridobljena lastnina, ki prihaja iz najemnine, podjetniškega dobička, iz rent in obresti; te so vzrok, da uživajo nekateri, ne da bi delali, da žanjejo, ne da bi bili sejali, in *lastnina, ki je tako pridobljena, je naravnost tatvina*. Edinega naravnega in npravnega izvira lastnine je iskati v *delu*. Tako nastala lastnina pa ne more biti v bodoči organizaciji nikdar zasebna, ker izvira vsako človeško delo vsekako iz kake kolektivne sile, torej postane tudi to, kar se je iz tega dela narodilo, takoj skupna in nedeljiva last cele družbe.

Ako je delo edini moralni izvir premoženja, potem ima vsak delavec *pravo do celega dohodka svojega dela*. Temu pa dandanes ni tako. In zakaj ne? Napoti je zasebna lastnina — v podobi zemljišč, podjetij in kapitala, ki dajejo njih lastnikom vso moč nad proizvodnimi pripomočki (stroji, tovarnami itd.), brez kojih niti misliti ni na kako proizvodnjo in pridelovanje. Ker pa delavci nimajo teh pripomočkov, so primorani vstopiti pri lastnikih v delo. Ti pa jim ne dajejo cele vrednosti njih izdelka, ampak si pridržujejo en del za glavniške obresti, podjetniški dobiček itd. Ker delavci manj dobe nego zaslužijo in pridelajo, ne morejo tako kupovati, izdelkov se ne more toliko prodati — krize v razpečevanju in trgovini sploh so naravni nasledki teh razmer.

Kupna pogodba, ki jo sklepa delavec z lastnikom, kapitalistom, je vsled premoči zasebne lastnine nesvobodna. Pri kupčiji pa mora vladati svoboda, nanjo ne sme vplivati nobena vnanja, tuja sila. To je mogoče le v „anarhiji“, v brezvladju. Tu ni ne lastnine, ne tuje sile, tu se menjavajo pridelki taiste vrednosti docela svobodno in torej pravično. Kaj pa je merilo za vrednost pridelkov? Enako vrednost imata dva pridelka tedaj, ako sta se v enakem času in z enakim naporom pridelala, v kateri stroki, to je vsejedno. Kaj pa, ko bi kdo vsled lastne lenobe manj pridelal kakor drugi? Tu je prišel Proudhon do razpوتا. Ena pot, na kateri bi poudarjal stališče aritmetične enakosti, bi ga dovedla v tabor komunizma, druga pot pa, ki bi mu dopuščala ozirati se na vrednost osebe, bi ga dokaj oddaljila od prvotnega strogega nasprotovanja vsemu, kar se tiče zasebne lastnine. In vendar se je Proudhon odločil za to slednjo pot. Svoboda mu je bila dražja kakor enakost. Nepravično bi bilo, pravi, meriti pridne in lene z istim merilom; ako torej kdo manj pridelal, naj tudi od navadne dneve sorazmerno manj dobi. In tako dospe Proudhon do načela: *Vsak po svojih delih*, ki je dokaj različno od njegovega prvotnega stališča nasproti lastnini. Proudhon priznava torej zasebno posest in pa delo kot merilo za dnino; ostal je individualist ter postal kolektivist in anarhist.

Sicer se pa pri njem kaže to, kar vidimo pri vseh drugih anarhistih: da je njih program in sestav po gospodarski strani najšibkejši. Temu dejstvu se nam ni treba čuditi, ako pomislimo, da jim je politična svoboda prvi in poglavitni cilj, ki naj mu služi gospodarska enakost le za pripomoček. Ni čuda torej, da so politične svoje zahteve skrbneje ustanavljali in utemeljevali nego gospodarske.

To vidimo tudi pri Proudhonu, ko poskuša uvesti svoje gospodarske nauke v praktično življenje. Da bi preprečil one brezdelne dohodke, ki se nabirajo v trgovini in dobičku na podlagi kapitala, je nameraval ustanoviti tako zvano „*ljudsko menjalno banko*“ (banque d'é-change), ki naj bi podraževala blago, po katerem se malo praša in pocenjava blago, po katerem se dosti praša in tako izjednačila vrednosti. Vsak, ki prideluje, bi dobil za svoj pridelek menjalni list, toda brez dobička, in za ta menjalni list bi dobil kako drugo stvar taiste vrednosti. Ti menjalni listi bi se spravili v promet in tako bi se odpravil denar. Banka bi ne zahtevala dobička in tudi ne tirjala obresti, zato bi pa potem svobodna konkurenca hitro uničila vse druge, na kapitalističnem načelu dobička sloneče denarne zavode in naprave. To umetno izmišljeno bančno organizacijo, ki ji je dal ime „*mutualizem*“, je poskusil Proudhon dvakrat uresničiti v praksi, toda vselej se mu je tak poskus žalostno izjalovil.

Proudhon je vzlic temu, da so njegovi gospodarski spisi šibkejši od spisov sodobnih socialistov, s svojimi političnimi dejami počasi, pa tem globlje prodiral v naziranje delavskih stanov zahodne in južne Evrope. Proudhon, duhoviti zastopnik prvotnega, docela mirnega in nenasilnega anarhizma, je položil teoretični temelj vsem poznejšim anarhističnim doktrinam. Ako ga torej čujemo nazivljati

prvega anarhista, ne smemo si ga misliti zarotniško nadahnjene fanatika s tlečo bombo v roki, ampak predstavljati si ga moramo kot visoko moralno osebnost, ki je spoznala in upoštevala neenakost človeško in vrednost posameznika nasproti izjednačujočemu vplivu organizovane mase.

R. L.

(Dalje sledi.)

Antimilitarizem Hervéja in antimilitarizem socialne demokracije.

(Iz „Akademie“, češke socialistične revije, XI. letnik, 1906/7, šte. 3. in 4.)

(Konec.)

Škodljivost hervézizma in cilje demokracije dobro označuje *Peter Jacchia*. Hervézizem smatra za prezgoden in zato škodljiv. Ako bi se hervéisti omejili na to, da bi branili vojake pred grdim ravnanjem, smešenjem, nadutostjo častnikov, da bi se branili novih vojaških izdatkov, da bi pobijali misel revanširanja; ako bi pritiskali na vladajoče sloje, da ne bi rabili vojske pri gospodarskih bojih, in ako bi trdili, da vojska, v kateri je tri četrtine proletarcev, ne sme služiti vladajočim slojem, ki vzdržujejo ž njo proletariat v suženjstvu, pa bi bilo vse dobro, šlo bi potem le za *način*, kako se naj to dela. Toda hervéisti hočejo odstraniti vojsko že danes, popolno razoroženje brez ozira na druge dežele, ki bi utegnili izkoriščati to oslabiljenje, a s tem ne moremo soglašati. V *teoriji* imajo prav, toda nikakor ne v *praksi*. In zakaj ne. Hervé bi odstranjenje vojske odkupil, če ne gre drugače i z izgubo neodvisnosti, s podjarmljenjem celega naroda. Popolna ravnodušnost nasproti domovini. Ne razločuje prav nič med Francijo in zaostalo Rusijo, med Italijo in konfesionalno, fevdalno Avstrijo, med svobodno Ameriko in Patagonijo ali Bušmani. Ne ozira se na etične razlike, šege, tradicije, jezik, politične pogoje. Ali je vseeno, ako vlada v Franciji Nemčija, ako je Italija razdeljena na sedem kosov, ako vladajo v nji Avstrijci, papeži, Burbonci? Vsekako mora imeti pogum, kdor bi hotel tajiti uspehe preteklosti. Uničenje domovine (v narodopisnem ali jezikovnem smislu) bi ne bilo proletariatu na korist, kakor tudi ne uničenje rodbine v lastnem smislu. Nikakor se ne morejo odstraniti meje narodov, dokler so narodi v orožju, pripravljeni, da se vržejo drug na drugega. Prizadevajmo si, da prodere v mase *ljubezen do človekoljubja*, kakor je prodrla ljubezen do sorodstva krvi, jezika, interesov in plemena. A to še doslej ni dokončano. Doslej se še ne čutijo vsi ljudje bratje. In socializem, ki stoji na zgodovinskem determinizmu, se vendar ne more odvrniti od realnosti fakt, da bi se lovil za krasno fatomorgano.

Doslej nista odločeni dve veliki vprašanji: *nacionalizem in internacionalizem*, oziroma bolje rečeno *socialno vprašanje*. Zadnje ne more biti rešeno brez prvega.

In prvo ni bilo rešeno niti v devetnajstem stoletju ter čaka svoje likvidacije šele morebiti v dvajsetem stoletju. Opaža se to vprašanje skoro v vseh evropskih državah. Zlasti naj bi premišljevali hervéisti o avstrijskih razmerah. Naj bodo Lah, moji rojaki, še tako veliki pacifisti, naj iredentisti sami proglašajo, da si ne žele vojne, *Avstrija* je tista, ki se za njo pripravlja. Konfesionalna, birokratična Avstrija s svojim gnilih plemstvom želi dati svojemu zavezniku pošteno lekcijo. *Drang nach Osten* je naša vedna nevarnost. Gre za celo našo industrijo in za celo našo narodno gospodarstvo. Predstavljajmo si položaj, ako bi se od Belta k Adriji razprostirala Nemčija. Potem bomo po imenu svobodni, v resnici pa odvisni tako kakor Srbija in Bolgarija. Morebiti poreče kdo, da je vojska, za katero dajemo milijone, desorganizovana in demoralizovana, nezmožna nas braniti in da nam Trst ne zagotavlja trga na Balkan. To je sicer res. To je splošno mnenje in mnenje generalov, *da ta vojska, kakršno imamo, ne služi za brambo domovine*. Potemtakem bi imeli hervéisti prav, ako bi hoteli odstraniti tak nepotreben organizem. Toda motijo se v sredstvih in v tem, ker hočejo, da bi bila Italija popolnoma brez vojske. Ako hoče imeti Italija važno besedo v evropskih vprašanjih, ako hoče braniti svoje izselnike, mora imeti močno vojsko na suhem in na morju. Toda tega ne sme dovoljevati, da bi se njeno orožje obračalo proti lastnim prsim. Da se to ne godi, zato ni umestna propaganda po vojašnicah, ki ščuva vojaka, da krši disciplino (ki je neizogibna v vsaki vojski) in ga dela malodušnega. To je jako nevarno, ker smo na ta način notranje oslavljeni pred imperialističnimi in fevdalnimi državami in v nevarnosti ni abstraktna „*Domovina*“, marveč *mi sami*, proletarci z meščani in z vsemi drugimi vred.

Kaj naj tedaj delamo? Socialistična stranka naj začne protimilitaristično akcijo, toda naj je ne daje v roke mladini, ki nima in ne more imeti smisla za tako težko odgovornost! Naj se pritiska na vladu, da vzprejme parlamentarno kontrolo nad vojaškimi izdatki in da prepove enkrat za vselej uporabljanje vojske pri gospodarskih konfliktih. Ako vlada to odkloni, pa naj ima ona odgovornost, ne vojska.

Leonida Bissolati je proti hervéizmu, ker izhaja hervéizem z napačnega stališča, da mednarodna politika ne zanima proletariata. In vendar se ti hervéisti radi udeležujejo shodov, na katerih se protestira proti zmagovalstvu ruske reakcije s pomočjo Nemčije. Glej, to je primer, kjer ima proletariatski interes na interesih proletariata druge dežele. V resnici ima vsak zunanji politični čin vpliv na razvoj demokracije in na interese proletariata. A je-li možna danes zunanja politika *brez vojske*? Demokracija mora poučevati ljudstvo o zunanji politiki in ga prepričevati, da gre za njegove interese. Sestava in obsežnost vojaške organizacije mora biti v soglasju z realnimi zahtevami zunanje politike. Kar se tiče avstrijske nevarnosti, ali je ne odvrne *splošna volilna pravica*, ki jo Avstrija sedaj dobi? Sicer pa, ali je to tako gotovo, da se res *nimamo* s čim upreti Avstriji? Ali so res naše vzhodne meje — in jaz jih poznam kot turist — ne-

oborožene? In končno, ali se moramo, da odvrnemo vojno, zanašati le na vojsko in ne na spretno in previdno *zunanjo politiko*?

G. Salvemini, profesor zgodovine na mesinski univerzi, pravi, da je propaganda hervéistov nepremišljena, zato je obsojena k neplodnosti in malo nevarna. Ni niti tako nevarna kakor agitacija proti neupravičenemu poviševanju vojaških bremen. Toda hervéizem je treba previdno zavračati, da ne kokerujemo z militarizmom. Propagando je treba voditi z odkritostjo in resnostjo, to sta lastnosti, ki ju nimajo laške demokratične stranke. Ne puščati propagande ideologom. Za časa generala Pinela se je mnogo izdalo za vzhodno mejo; takrat je bila baje nepremagljiva. Danes se zopet pravi, da ni za nič. Pretiravalo se je takrat in sedaj. Fakt je, da smo slabejši od Avstrije. Da se zjednači naša moč, je treba denarja; naj se dovoli. Toda upravičeno se bojimo, da ta denar pomôre zopet komu drugemu in ne vzhodni meji. Zato ne dajati in ne dovoljevati niti vinarja dotlej, dokler ni gotovosti, da načelujejo vojski inteligentni in zmožni ljudje in da je uprava v poštenih rokah.

Prof. G. Zibordi, urednik „Giustizia“ v Reggio Emilia, je tega mnenja, da je hervéizem *zanikanje socializma*. To je ponavljanje stare taktike „z glavo skozi zid“, dočim je socializem evolucija, previdno postopanje. Demokracija naj se zaveda, da je vojska del državljanstva, delavstva. Ako zahtevajo zadnji dogodki legislativno taktiko, potem se delo socialistične stranke omeji na to, da pride v armado kar največje število dobrih in preudarnih socialistov. Ti vojsko gotovo podemokratijo in naredo nrajnejšo, ne da bi jo oslabili. Tudi se je bo potem manj uporabljalo pri gospodarskih bojih. To je sicer bolj dolga pot, toda edino dobra in v resnici revolucijska. Denarja ni mogoče dajati za vojsko dotlej, dokler trajata korupcija in nered.

Dr. Gino Pieri se ne boji vojne. Kdo bi smatral danes evropsko vojno resno? Zadnje vojne so imele kolonialni značaj. Blochove študije dokazujejo, kakšna ogromna opustošenja bi povzročila taka vojna v Evropi. Enoletna vojna bi veljala Italijo 5175 milijonov, cene živil bi se podesetorile: katera vlada bi tako lahkomišelno vedla narod v katastrofo? Poleg tega stoji tu vojni napoti *mednarodni kapital*. Prizadeti bi bili tuji kapitalisti, ne izvzemši niti napadalca. Na izid vojne bi ne imela antimilitaristična propaganda nobenega vpliva, ako se že sedaj toži, da je stanje naše armade slabo. Na obeh straneh bi prekucuharski življi izrabljali abnormalni položaj za svoje protidinastične in protikapitalistične namene. Ako naj bi pa vzbuknila vojna za dolgo, potem trdno upam, da bi bila že naprej nemogoča, če niso delavska solidarnost in mednarodni interesi samo utopija. Dosledno iz vsega tega sledi, da moramo odklanjati militarizmu vsak tribut.

Gino Pieri je mnenja, da more biti smer antimilitarizma sledeča: Vojak ne sme ubogati povelj svojih predstojnikov, ako se ne ujemajo ta povelja z njegovo vestjo civilizovanega človeka: ne sme torej biti niti prelivanja delavske krvi niti ofenzivne vojne. S takimi vojaki bi bila mogoča samo defenzivna vojna,

ako bi nastala za to neizogibna nujnost. Tega naziranja je tudi Herbert Spencer. Toda niti defenzivna vojna se mi ne zdi verjetna. Strašilo vendar ne more biti Rusija niti Nemčija s svojimi tremi milijoni socialistov?

Antimilitarizem je danes edina akcija, kjer se izpostavlja svoboda. Poglejmo le sodne izkaze! A ravno zaradi tega svojega značaja vabi mladino, ki je šla vedno za tem, kar je junaškega in združenega z žrtvami.

Republikanec *Pio Viazzi* je proti hervéizmu, ker republikanci hočejo imeti oborožen narod. Z orožjem se morejo vedno braniti višja stopinja kulture, politične moči, vsako trajno izboljšanje gospodarskih pogojev delavstva, ako so v nevarnosti pred orožjem nižjih političnih formacij. Splošno razoroženje zahteva mednarodno, politično, pravno in gospodarsko enakost. Propaganda je dotlej dobra, dokler je namerjena proti *spačku militarizma* kot stanu in se ne sme zvreči v golo sentimentalnost, v komodnost lenuhov, v zaščito bojazljivcev in rahločutnežev. Bil bi tudi za zvišanje izdatkov, ako bi vedel, da se poleg solidne organizacije začne naša armada vsaj nekoliko *preustrojevati* po švicarskem vzoru.

Republikanski poslanec *Barzilai* navaja dvojno smer antimilitarizma: Vojska se ne sme vedno kompromitovati pri državljanskih bojih in uspehi žrtev, ki jih daje dežela za vojsko, ne smejo biti tako skromni, da more prinašati vsak trenotek najbridkejše razočaranje.

Giuseppi Rensi gleda zelo skeptično boj proti militarizmu. Trudimo se, kolikor hočemo, pravi, niti v petdesetih letih se nam ne posreči oslabiti vojsko; kajti ona temelji na veliko večjih interesih nego so naši. Zato je smešna propaganda à la Hervé, toda smešni so tudi ti, ki se je boje. Vedno bo le mala kapljica vode, ki zapusti le nezatno sled na skali; pustimo, da ostane vsaj ta sled in ne uničujemo je s strahom.

Literat *Giulio de Frenzi* se tolaži: Ideje? Demokracija? — V slučaju vojne zbukne revolucija — to je baje znano. Niti v Avstriji ni mogoče o tem dvomiti. Tudi *Tomaso Bruno* vzprejema hervéizem. Te ideje streme iz čistega človekoljubja za tem, da se ljudstvo otrese vsakega predsodka o mejah in domovini. Kdor priznava načela demokracije, jih mora vzprejeti in širiti kljub nepripravljenemu terenu. Ako se odstrani vsak predsodek proti narodom, potem ima demokracija dolžnost, da se brani proti vsemu, kar bi nalagalo neproduktivna bremena. Po tem uravnajo vlade svojo taktiko in se ognejo usodnim konfliktom.

N. Colajanni, republikanski poslanec, zavrača militarizem iz gospodarskih, pravnih in političnih razlogov. Skupni interes bi moral tesneje združiti v prijateljstvu Italijo in Avstrijo, toda to so za dolgo časa še pia desiderata. Avstrija bi morala hoteti prijateljstvo. Tega pa ni, ker vlada v Avstriji na najvišjih mestih klerikalizem in pa, ker hočejo Slovani, ki so na stopinji zanemarjenega razvoja, uveljavljati svoje težnje na naš račun, bolje rečeno, na škodo naših življev, ki so že davno naseljeni na vzhodnih bregovih Jadranskega morja. Želel bi si, da

bi odvrnil nevarnost napada, čeprav bi ne dvignil svoje roke in ne dovolil niti vinarja za blazne in nevredne namene.

R. Mirabelli, republikanski poslanec, pravi, da ni treba mešati antimilitaristične propagande s hiperbolo Hervéja. *Militarizem je degeneracija patriotizma, hervéizem je degeneracija antimilitarizma.* In ne obsoja vojske, ampak sloj, ki širi okrog sebe moralo in civilizacijo, odičeno z idealom vojaške sile, slave in moči, ki je brez mednarodne pravičnosti in ki je nasprotna demokraciji s tem, da spravlja v nevarnost javne pravice in svobodo. To je militarizem in je na ta način antiteza demokracije. Iz tega sledi, da demokracija ne sme biti proti antimilitarizmu. Narodnostno načelo prihaja v program moderne demokracije. A to načelo ni — kakor misli Spaventa — gospodstvaželjno, častilakomno, ljubosumno, koprneče po vojni. Nasprotno, demokracija hoče mir, toda *ne izogiba* se vojne, da brani ž njo pravico. Narodnostno načelo pomenja vzajemno pravičnost in pobratimstvo. Načelo narodnostnega čuta ni isto kakor narodna ošabnost in prenapeta občutljivost. Mirabelli ni mnenja, da bi bila Italija neoborožena po tolikih izdatkih. In ali je Avstrija v resnici tako strašna — s svojo veliko nezjedinjeno vojsko in brez domovine? Najslabejši so ti narodi, ki jih izda lastna država ali ki zagovarjajo nepravilno stvar. Sicer je pa treba stanje vojske temeljito preiskati.

Ako bi se pa hoteli danes vračati k davno minulemu stanju, bi bil to patološki znak politične stranke. Vendar ne moremo držati križem rok, ako okrog nas vlivajo topove in dvigajo jeklo. In dokler misel razoroženja ne postane izraz mednarodnega suverenstva, dotlej bo potreba obrambe vedno kategorični imperativ za nas vse, ki ljubimo domovino kot deželo Foscola, Petrarke. Edino *Švicarji* so znali izrešiti veliko vprašanje militarizma: „Armer tous ses enfants et faire que chaque citoyen donne un soldat à son pays, sans que ce soldat enlève à son pays un seul citoyen.“ Italija bi si morala upati ta poskus, da bi spremenila armado v narodno. Po mnenju *Mocha* se more narodna bramba ustanoviti v treh letih. To ne pomenja, da bi bili med tem časom neoboroženi. Nasprotno: bili bi močnejši. Ne smemo misliti niti na nove izdatke niti na znižanje niti na status quo.

Ne smemo tudi vsega smatrati za suho zlato. Že nekaj let se straši s tevtonsko nevarnostjo. Toda vojna ni burka! Kdor si jo v Evropi drzne prvi izzvati, naj dobro pomisli svojo stvar. Izračunale so se grozovite svote, ki bi jih veljala vojna vsak dan. To bi bil gospodarski bankrot.

Ako bi pa udarila tragična ura vojne igre, pojdemo mi republikanci po potu starih tradicij: Edina naša misel bo, da smo Lahi; na meji izginejo strankarske razlike; zastava našega političnega ideala se skloni pred veliko sliko domovine — kakor je to bilo leta 1848. in v šestdesetih letih: Mazzini, Garibaldi, Cattaneo, Mario in drugi slavni junaki naše stvari. In gotovo bi nastala republika, ako bi zmagal Petrarkov „nemški srd“. Tedaj bi se gotovo zrušila monarhija, ki bi jo domovina klicala na odgovor za zunanjo politiko leta 1866. Nemogoče

je, da bi v Italiji dolgo trajala monarhija, naj bi bila še tako slavna. Kustoca in Vis sta ji zelo skrajšali nit življenja . . .

Veliko je še mož znanih v laški literaturi, ki so sodelovali pri tej enketi: *Rivalta, Malagodi, Ojetti, Lollini, Stiavelli, Arimathei* itd. Odklanjajo hevéizem, *toda ne obsojajo antimilitarizma*. Ta mora v prvi vrsti prisiliti vladajoče sloje, da ne bodo rabili vojske pri gospodarskih konfliktih. To je najglavnejša naloga demokracije. Zanimivo je tudi, kar pravi A. Crespi: „Dokler ne deluje demokracija sama za to, da postane stranka reda, dokler se ne briga za to, da zanese lastni duh na legalen način med stare uredbe in zakone, dokler trpi vse anarhoidne ekscese, dokler molče gleda kršenje discipline, naglo ustavljanje dela, nepremišljene stavke itd.: dotlej ima javnost pravico domnevati, da socializem ni organizacija višje produkcije in višje npravne solidarnosti, marveč da je to le drugo ime za anarhijo ljudi, nezmožnih za delo, ki hočejo grabiti pridelke od dela drugih, čeprav z uporabljanjem sile — dotlej ne bodo soglašali z antimilitarizmom napredni ljudje, ki ljubijo pravico in red.“

Diskusija za in proti hervéizmu, nerazrešeno vprašanje propagande na zboru laške socialistične stranke, dalje enketa v *Avanti della Domenica*, kjer se nahaja mnogo čudnih nazorov antimilitarističnega — militarizma, pravi *Enrico Ferri*, so prisilili tudi njega, da jasno pove svoje mnenje o tem vprašanju. Storil je to v „*Avanti*“ 6. novembra 1906.

„Antimilitarist sem zato — pravi Ferri — ker nosi vojna, ki je bila nekoč koristna primitivnemu ljudstvu, ker mu je nalagala socialno disciplino in koordinacijo individualne energije, v sebi duh nasilja, dela silo človeškim pravicom in ima vedno (izvzemši slučaje obrambe) za cilj rop in za sredstvo umor. In ta nasilniški duh so si osvojili vojščaki, ki jim ostane tudi v *dobi miru*, kajti psihologija uči, da pozitivno *opravilo določuje način čutenja, mišljenja in ravnanja pri vsakem človeku*. Z naraščajočo civilizacijo izgublja vojna vsako koristno funkcijo in je le barbarski ostanek, ki se je preživel in ki nasprotuje zakonu splošne solidarnosti; militarizem je le prehodna oblika socialnega parasitstva. Ako kdo pravi, da so vojni izdatki zavarovalna pristojbina socialne asekuracije, je to le deloma pravilno: danes niso izdatki *sorazmerni* z gospodarskimi pogoji dežele. Nasproti vojni stoji *delo* v duhu vzajemne podpore, ljudske solidarnosti v boju z zunanjo naravo, edina energija, od katere je odvisen ves človeški napredek. *Vojna uničuje in ne ustvarja; delo izpreminja in ustvarja*. Vojna pomenja preteklost, delo prihodnost.

Na podlagi tega znanstvenega spoznanja temelji politično prepričanje, da *ne odobravamo* zviševanja vojaških izdatkov, ki se često zahtevajo in pridobivajo s pravim jezuitstvom. Razširjajo se vznemirjajoče vesti o možnosti vojne z našim zaveznikom — Avstrijo, kakor so poprej strašili s Francijo. Vse se tako povečuje, da se davkoplačevalcem ježe lasje. Na ta način se pripravlja razporeženo za zvišanje ali za dovolitev novih izdatkov. Tako se je izvleklo iz žepov davkoplačevalcev v zadnjih šestih letih 2400 milijonov izrednih izdatkov. Tudi iz tega razloga sem proti

vsakemu povišanju izdatkov, ker je stanje vojaške uprave tako zanikerno. Buržoazija ima korist od teh izdatkov, ker plačuje ž njimi svoje sinove, dočim se širjemu ljudstvu vedno bolj slabo godi. In buržoazija izdaja milijone tudi zato, ker živi v *zmoti*, da bodo vojske njena zaščita proti socialističnemu proletariatu, ki ne prodira s pomočjo orožja in barikad, *marveč z izboljševanjem svojih gospodarskih pogojev in s tem, da znižuje brezdelno rento glupega in reakcionarnega latifondizma.*

Socializem uči, da ni pri presojanju vpliva vladne oblike na razmere med kapitalistom in delavcem odločilna okolnost, ali je vlada bolj liberalna ali ne. Delavci so enako izkoriščani v republiki kakor v monarhiji. Ker pa danes italijanska monarhija, ne da bi hodila progresivno pot in ostala nepristranska pri gospodarskih konfliktih, še podpira militarizem in klerikalizem, zato je naravno, da se v socialistični stranki pojavlja tudi protimonarhizem.

Hervé ni povedal nič novega. Rekel je pa to v obliki, ki je globoko pretresla. Trditev, da delavci nimajo domovine in da sovražniki niso zunaj za mejami, ampak znotraj v deželi, se nahaja že v Komunističnem manifestu. Ako pa pravi hervéist, da je treba vreči zastavo domovine na smetišče, potem govori neumnost. Tu je treba umevati dvojno domovino: tako, kakor jo umevajo ti, ki jo rabijo kot okras za svoje namene in militaristične želje, in domovino, kakor je v *resnici*, namreč simbol naše rodne zemlje, zgodovinska istina, naravna poslednjica človeškega razvoja. Socializem dobro ve, da je bilo pred zasebnim lastništvom *poedincev* zasebno lastništvo *rodbine* in to lastništvo pred splošnim, skupnim, vsled naravnega zgodovinskega razvoja, ki se konča s *socialnim* lastništvom. Tako je tudi z *domovino*, nikakor ne s to, kakor si jo militaristi predstavljajo. Vsak človek ljubi svojo rojstno *vasico* bolj nego *okraj*, h kateremu ona spada, zaradi njenega narečja, otroških spominov, šeg in iz istih razlogov ljubi bolj *okraj* nego *domovino* ali *narod*, h kateremu okraj spada. Poprej so se posamezna mesta sovražila in se med seboj vojskovala, danes nimajo proti sebi sovraštva cele pokrajine. Prebivalci Lombardije, Piemonta, Neapolja se čutijo vsi Lahe. Mnogi pa danes čutijo sovraštvo do Avstrije kakor so se *poprej* sovražili prebivalci Florencije in Pize med seboj. Socialisti so storili korak dalje in pravijo: *Kakor mi n. pr. ljubezen do rojstne vasi ne brani ljubiti Italije, tako tudi ta ljubezen ne more biti na poti bratski simpatiji do vsakega drugega naroda. Internacionalizem ne uničuje, marveč povzdiguje in blaži ljubezen do domovine.* Ko sem torej internacionalist, nisem hervéist, v kolikor je hervéizem nepotrebno besedno nasilje proti resnični domovini, proti čutom in legitimnim interesom, katerih resnična predstaviteljica je domovina. Hervéizem niti kot politična doktrina ne propoveduje nič novega. Kakor *tolstojizem*, uči tudi on, naj se vojaki upro proti disciplini, da, nekateri hervéisti gredo tako daleč, da pišejo, naj bi streljali vojaki v slučaju, da pri stavki nastopa vojska, namesto v stavkujoče v — častnike! To pa je odločno *zmota*, kajti upor ali dezertiranje (vojaška stavka) *ne reši vprašanja militarizma niti ga ne odstrani.* To je utopija. Zagovorniki hervé-

izma seveda pravijo: Ako bi vsi itd. Ravno to je utopija. *Ako bi vsi.* Vedno se najdejo taki, ki bodo delali nasprotno: duševni stavkolomci, intelektualni kakor stavkolomci pri gmotnem delu. Zato so hervéisti povzročitelji nepotrebnih mučenikov. A tem hujše delajo, ako svetujejo streljati v *druge ljudi* in ne, kakor pravimo mi — v *zrak*.

Končno pa se nam vendar lahko ugovarja: Ali hočete vojsko za brambo naroda ali ne? In ako jo hočete, kako se morete braniti zvišanja izdatkov, če kompetentne osebnosti pravijo, da je to nujno? Odgovarjamo: Stalna vojska je tudi *zgodovinska istina*, zapuščina preteklosti. V enem dnevu se ne odpravi. Kakor izginejo kaznilnice in se nadomeste z zavetišči za nevarne bolnike, tako se zamenja tudi stalna vojska s t. zv. oboroženim narodom, z *ljudsko brambo*, in pozneje se državljani prostovoljno izvežbajo v orožju. Danes gre malokdo od doma z orožjem v žepu; poprej (v srednjem veku) je bil skoro vsakdo oborožen. Tako je tudi z narodi, zlasti v stari Evropi, ki je prevzela žalostno dedščino militarističnega in grabežljivega srednjega veka. Zato mislim, da je *danes potrebna* v bilanci vsake države gotova svota za vojsko in da bo neizogibna še za dolgo časa. Mislim pa tudi, da se teženje evropske civilizacije vedno bolj obrača *k delu* in *proti vojni*, ki postaja vedno manj mogoča. Tudi sem tega mnenja, da bi vsi v slučaju tujega napada branili svojo domovino, kakor branimo svojo hišo pred nočnim roparjem. *Temu* namenu mora služiti vojska in ne na korist kapitalistov proti delavcem. Najboljša propaganda bo, ako vzgajamo vojake tako, da bodo v takih slučajih streljali v *zrak*. Tudi mislim, da bi se uprl, če bi hotela vlada *ofenzivno vojno*. Vem tudi, da bi se ne iztekla druga Adua tako lahko; mislim, da bi morali biti vojaški izdatki v sorazmerju k državni bilanci in da bi za vojsko namesto letnih 415 milijonov tudi zadoščalo samo 300 milijonov, ako bi bili v *dobri upravi*. Tudi sem tega mnenja, da je socializem kot ideal in kot metoda delovanja docela drugačen nego več ali manj individualistični in tolstojevski *anarhizem* in da zato naš antimilitarizem in internacionalizem ne sme zaiti v prenapetosti *hervéizma*, marveč da mora ostati na znanstveni in zato neomajni podlagi *socialističnega mišljenja*.“

* * *

Prava demokratična, socialistična in edino revolucijska propaganda antimilitaristična ne bo fantastični, sentimentalni in dramatični hervéizem, ki napada vojsko, vojake in častnike ter pozablja računati z realnimi fakti. Kot socialisti bomo imeli pred očmi cilj socializma: odstranitev vojske sploh, toda *socialistična družba* je še tako daleč, da si tega ne moremo misliti in predstavljati. V nji ne bo treba vojske, to je res; v *prehodni dobi* ne pride dožrazoroženja, ker ne bodo vsi ljudje in vsi narodi prešinjeni človekoljubja in ker bi vsak podoben poskus, odstraniti vojsko, mogel prinesiti razočaranje, kaos, vsled katerega bi trpele koristi proletariata.

Prava demokratična, socialistična in edino revolucijska propaganda anti-militarizma bo prizadevanje proletariata, da postane vojska to, kar naj bi bila: le bramba domovine in ne protiljudska uredba v podporo buržoaziji proti težnjam delavstva, sredstvo političnega zatiranja, parazit na gospodarskem telesu, v službi policije in stavkolomcev. Prva naloga proletariata bo, da to doseže pri vladajočih slojih, kakor tudi, da doseže pravico kontrole ne le nad vojaško uredbo in njeno upravo, marveč tudi nad zunanjo politiko.

Ne delati v vojski nepotrebnih mučnikov, žrtev vojaških kaznilnic, slabičev in samomorilcev, marveč — proletarce, socialistično prepričane može. Delovati za reforme v armadi in imeti vedno pred očmi, da ne presega žrtev poedinca skrajne meje nujnosti.

Izpodbijati domišljijo sanjarskih vročerkvnežev, da se morajo in morejo takoj vreči v vodo patrone in smodnik, iz topov vlti potrebnejše reči, bajoneti in sablje zamenjati z lopato in plugom — toda ne pozabljati vzgoje ljudstva v smislu miru in ljubezni do vseh ljudi.

Em. Škatula.

Književnost.

Socialna demokracija in kmetiško ljudstvo. Iz poročila urednika Antona Kristana na logaški konferenci dne 29. julija 1907. Knjižnica časopisa „Naprej!“ v Idriji. Drugi zvezek. Cena 10 vin.

Slovenske dežele so izvečine agrarne. Zato bi bilo že zdavnaj treba, da bi se bil naš socializem lotil glavno agrarnega vprašanja, kakor je to uvideval rajni Rok Drofenik. Ta nedostatek odstranjuje omenjena brošura, ki na podlagi razprave poslanca Fr. Modračka („Akademie“, XI. letnik, 7. zvezek), prvega češkega socialističnega znanstvenika, pojasnjuje, kaj zahteva socialna demokracija za kmetiško ljudstvo za sedaj, in kakšen je načrt — brošurica rabi izraz plan, ki ga lahko nadomeščamo z dobrim domačim izrazom — socialistične organizacije poljedelstva. Na Kranjskem je bilo n. pr. 1902. 75.477 gospodarskih podjetij, a izmed teh 9107 do 0.5 ha, 44.096 do 10 ha in 14.682 do 20 ha obsežnosti. Iz tega pregleda spoznamo, da so to sami kočarji in mali kmetje; naši glavni politični stranki, klerikalna in liberalna, pa rešujeta agrarno vprašanje na korist manjšini, večjim posestnikom, ki jima zastopajo slovenski narod in njega jedro: kmetiški stan!

Naj bi socialističnemu spoznanju sledila tudi socialistična praksa!

Dijaški almanah za leto 1907-8. Izdala „Eksekutiva slovenskega narodno-radikalnega dijaštva.“ Uredil V. M. Zalar. V Ljubljani 1907. Cena 1-10 K.

Prvi dijaški koledar, zasnovan po vzoru čeških dijaških almanahov, ki obsega informacije o slovenskem šolstvu in dijaštvu ter članke. Novost je, da so v koledarju namesto godov uvrščeni spominski dnevi, kar popolnoma odobravamo; mimogrede omenjamo le, da naj prihajajo v poštev glavno kulturne pridobitve in da naj take malenkosti, kakor n. pr. ustanovitev reda zlatega runa drugič odpadejo. Članki so sledeči: Narodno-radikalno gibanje (dr. Žerjav), Znanost in verstvo, verstvo in šola (govor prof. Masaryka), Dijak in drobno delo (Iv. Lah), Alkohol in etika (M.), O organizaciji (dr. Rostohar), Delo v društvu (J. Glonar) in Aforizmi o slovenskem dijaštvu (Iv. Lah). Zlasti krasen in globok je članek o alkoholizmu in etiki. O alkoholizmu je že težko pisati, da ne postane človek dolgočasen in pust; zato radi priznavamo, da kaj takega o tem vprašanju ne beremo vsak dan.

Prejsnji način dijaškega življenja se je preživel; zato pozdravljamo dijaka, ki se peča s samozobrazbo in z drobnim delom med narodom, v kolikor ostaja to delo na kulturnem stališču. Današnje narodno-radikalno gibanje je organizovano nadaljevanje in izpopolnjevanje tega, kar se je bilo začelo v letih devetdesetih z listoma „Nova Nada“ in „Narodna Misao“ v Zagrebu in z listi „Hrvatska Misao“ (1897), „Novo Doba“ (1898) in „Glas“ (1899) v Pragi pod vplivom čeških razmer, zlasti realizma in socializma. Mislimo, da te zveze, kar se tiče zlasti dijaške samozobrazbe in poudarjanja drobnega dela, ni mogoče zamolčevati, ako hočemo pragmatično slediti razvoju slovenskega dijaštva, sicer se pojavlja najnovejše gibanje kot nekakšen *deus ex machina*. Ta nova struja se imenuje narodno-radikalna. Ne sodimo ljudi po imenu. Narodno-radikalno gibanje presojujemo z istega stališča, s katerega ono nastopa: kot dijaško prosvetno organizacijo in vidimo v njej napredek nasproti liberalni eri. Drugače pa smo zoper t. zv. narodni radikalizem v politiki, ki se kaže tu teoretično in praktično kot narodni šovinizem. Že praška „Novo Doba“ je pisala leta 1897. v članku „Položaj in zadača Slovencev“ (v prvi številki str. 17–22) sledeče: Po naši terminologiji (če obsega namreč socialno vprašanje vse probleme, tihoče se človeka kot človeka, v kolikor je član družbe) je narodno vprašanje integralni, bistveni del občestvenega, socialnega vprašanja. Naša terminologija je znanstvena in logična, če rečemo: Sem navdušen Slovenec, ne iz narodnega nasilstva, temveč iz pravicoljubnosti. Ponavljamo: Če se vedno oziramo na socialno vprašanje, delamo to zaradi tega, da *poglobimo in oblažimo svoje narodno vprašanje*, da imamo v krutih narodnih bojih trda, neomajna tla . . .“

Dijaški almanah priporočamo našemu dijaštvu, ker najde v njem poleg šolskih informacij mnogo resnih misli in navodil za življenje.

Ivan Cankar: Hlapec Jernej in njegova pravica. Založil L. Schwentner v Ljubljani. 1907. Cena 2 K.

To je najnovejše globoko delo Ivana Cankarja, ki bi bilo treba, da bi ga brali vsi oni, ki delajo vse svoje življenje zato, da sadove njih dela uživajo drugi. Spoznali bi morebiti, da je današnja pravica „ustvarjena za tiste, ki so jo ustvarili“. Ako bi prišli do tega spoznanja, ne bi pravice iskali po svetu, kakor hlapec Jernej, pri županih in sodnikih, da bi naposled poginili v ognju, kakor on, marveč bi se združili in si pravico izvojevali.

Dragan Šanda: Poezije. Ljubljana 1907. K 240, vez. K 3.

Ali sem pesnik ali nisem? — vprašujejo mladi očetje modernih in nemodernih verzov po uredništvih. Čisto po nepotrebnem! Mnogo neprijetnega dela bi se redakcijam prihranilo, če se ne bi raznim poetom tako mudilo, da svoje proizvode brzo vidijo v tisku. Če bi ti avtorji imeli potrpljenje sami s seboj, bi se spominjali Horacijevega „*Nonnum prematur in annum*“. — V poznejših letih, ko se jim izčisti in ustanovi zdravi in umetniški ukus, bi lahko sami presojali, so-li pesniki ali ne. To bi bilo edino logično! Pomagano bi bilo uredništvom, ki ne bi čitala nezrelih knjig, in avtorjem, ki se ne bi jezili nad neugodnimi recenzijami . . .

F. M. Dostojevskij: Ponižani in razžaljeni. Poslovenil Vladimir Levstik. Leposlovne knjižnice IV. zvezek. Založila katoliška Bukvarna v Ljubljani 1907.

Za sedaj knjigo oznanjamo; več o njej še priobčimo.